

ВІДГУК

**опонента – доктора юридичних наук, професора,
професора кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів Легези Євгена Олександровича
на дисертаційну роботу Соскова Романа Романовича
«Проблеми кримінальної відповідальності за перешкоджання
професійній журналістській діяльності», подану на здобуття наукового
ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право»**

Актуальність теми дослідження. Одним із основних та надважливих на шляху розвитку вільної, демократичної, соціальної, правової держави є право на свободу слова та переконань, вільне вираження власних думок, а також на свободу діяльності засобів масової інформації. Через засоби масової інформації найбільше і найчастіше реалізується право на свободу слова. Водночас представники так званої «четвертої гілки влади» нерідко працюють у складних та навіть екстремальних умовах. У зв'язку зі здійсненням журналістами своїх професійних обов'язків, їм часто доводиться чути різного роду погрози стосовно себе чи своїх рідних та близьких, а також зазнавати фізичного впливу зі сторони деяких осіб. З огляду на це, держава забезпечила представникам цієї професії захист на рівні кримінального закону, зокрема закріпила у Кримінальному кодексі України ст. 171, яка має назву «Перешкоджання законній професійній діяльності журналістів». Проте регламентація у КК України ст. 171 не гарантувала належний кримінально-правовий захист конституційних прав і свобод журналістів, членів їхніх сімей чи близьких родичів. Відтак 14.05.2015 прийнято Закон України № 421-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення гарантій законної професійної діяльності журналістів». Відповідно до цього Закону до Кримінального кодексу України внесено зміни, зокрема доповнено такими новими статтями, як ст. 3451 «Погроза або

наси́льство щодо журналіста»; ст. 3471 «Умисне знищення або пошкодження майна журналіста»; ст. 3481 «Посягання на життя журналіста»; ст. 3491 «Захоплення журналіста як заручника». Окрім цього, 04.02.2016 прийнято Закон України № 993-VIII «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо удосконалення захисту професійної діяльності журналістів». Відповідно до цього Закону до ч. 2 ст. 163 КК України внесено зміни, зокрема доповнено такою кваліфікуючою ознакою, як «ті самі дії вчинені щодо журналіста», а ст. 171 КК України була викладена у абсолютно новій редакції.

Потреба забезпечити вільне функціонування інформаційного простору в Україні (як підґрунтя для розвитку держави як незалежної, демократичної та правової) передбачає необхідність регламентації кримінальної відповідальності за посягання на свободу слова та діяльність журналістів. Однак, попри наявність у Кримінальному кодексі України шести норм щодо зазначеної відповідальності, не можна стверджувати, що конституційні права та свободи журналістів належно та ефективно захищені від кримінально-протиправних посягань. А все тому, що проблема далеко не в кількісному наповненні кримінального закону. Зазначене засвідчує актуальність обраної теми, а відтак є необхідність детального (поглибленого) теоретичного дослідження кримінально-правової охорони законної, професійної діяльності журналістів в Україні, що дасть змогу сформулювати науково обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення норм щодо кримінальної відповідальності у цій галузі, їх застосування на практиці.

Викладені обставини роблять дослідження Р.Р. Соскова практично значущим, а відтак й вкрай актуальним. Дослідження виконано відповідно до положень Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 роки, затвердженої Указом Президента України від 7 вересня 2021 року № 487/2021, Указу Президента України «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023 - 2027 роки» від

11.05.2023 року № 273/2023, Розпорядження від 27 вересня 2022 р. N 850-р «Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії боротьби з організованою злочинністю», Плану дій Ради Європи для України на 2023-2026 роки «Стійкість, відновлення та відбудова» затвердженого Комітетом міністрів Ради Європи 14 грудня 2022 року (Захист свободи думки і свободи засобів масової інформації, Мета: Сприяти плюралістичному медійному середовищу в Україні через гармонізацію правової та політичної бази відповідно до європейських стандартів), Рекомендацій CM/Rec(2016) 4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Щодо захисту журналістики й безпеки журналістів та інших працівників ЗМІ» від 13 квітня 2016 року, Плану дій ООН щодо безпеки журналістів та вирішення проблеми безкарності злочинів проти журналістів (UN Plan of Action on the Safety of Journalists and the Issue of Impunity),

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна. Аналіз змісту дисертації свідчить про самостійність і цілісність проведеного дослідження, його актуальність і високий науковий рівень, теоретичне і практичне значення.

Дисертація характеризується системним підходом до предмета дослідження. Визначені в роботі задачі дослідження відповідають його загальній меті, яка полягає в аналізі кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення кримінального законодавства у цій галузі. Структура роботи повністю відповідає меті і задачам дослідження, дозволяє послідовно проаналізувати всі існуючі проблеми.

Високий ступінь наукової обґрунтованості результатів виконаного дослідження, що в концентрованому вигляді знайшли відображення у сформульованих здобувачем наукових положеннях, висновках і рекомендаціях, забезпечено методологічним і теоретичним обґрунтуванням

його вихідних положень; застосуванням комплексу наукових методів, адекватних об'єкту, предмету, меті і задачам дослідження; використанням сучасних досягнень юридичної науки та широкої джерельної бази дослідження; здійсненням апробації основних концептуальних ідей і положень дослідження. Вдалий вибір методів дослідження, аналіз наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження адміністративно-правових засад у сфері міграції в контексті українського державотворення, спрямованого на розбудову сервісної моделі системи суб'єктів публічної адміністрації, дозволили успішно розв'язати поставлені задачі.

Емпіричну базу дослідження складають дослідження, звіти та аналітичні доповіді, що містяться у матеріалах та на сайтах спеціальних установ ООН, Ради Європи та Європарламенту, Міжнародного червоного хреста, Офісу Генерального прокурора України, Міністерства внутрішніх справ, офіційні дані Єдиного державного реєстру судових рішень, Інститут масової інформації (ІМІ), Репортери без кордонів (RSF – РБК), Української Гельсінської спілки з прав людини, (The Committee to Protect Journalists) Комітету захисту журналістів, Міжнародної федерації журналістів (International Federation of Journalists) та міжнародної статистичної аналітичної бази Statista.

Проведена здобувачем науково-дослідна робота є результатом його власних напрацювань, вдалою спробою розкриття кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення кримінального законодавства у цій галузі.

Автором вперше: надана кримінологічна характеристика злочинів проти журналістів, їх близьких, сімей та законної професійної журналістської діяльності у вітчизняному національному та у міжнародному глобальному вимірі як у мирний час, так і в умовах зон небезпеки і військових дій час, в результаті чого виявлено, окреслено і пояснено її високий рівень, несприятливу

динаміку, стійке позитивне зростання, переважні сфери походження небезпеки і посягань від спеціальних суб'єктів владних повноважень і сфери політики, а також зон небезпеки та збройних конфліктів тощо.

Удосконалено: концептуальне кримінологічне поняття «журналістської діяльності» як суспільно важливої і потребує спеціальної охорони соціальної категорії, яка виконує соціально – гуманістичну роль, що полягає в підтримці демократичного суспільства, в якому рівний доступ до інформації надається всім особам і реалізуються право свободи слова і самовираження та має правову цінність, яка полягає у площині соціального контролю, а також і як засобу забезпечення законності, правопорядку, як засобу запобігання та протидії різним формам злочинності у суспільстві; розуміння об'єктивної сторони злочину, а саме двооб'єктності злочинів проти журналістів у складі спеціального розділу XV Особливої частини Кримінального кодексу України, а також загального родового об'єкту злочину проти журналіста, його сім'ї та джерел інформації, професійної законної журналістської діяльності, як сукупність суспільно корисних і важливих функціонально забезпечувальних громадський порядок, індивідуальних прав і свобод громадян і засад верховенства права правоохоронних функцій і відносин соціального контролю, що здійснюється шляхом законної професійної журналістської діяльності; знання про мотиви злочинів проти журналістів та професійної журналістської діяльності, за наслідком чого визначено, що злочинний умисний мотив основного кримінального злочину – перешкодження професійній журналістській діяльності - обмежити (1) обізнаність про потенційне місце злочину та необхідність фотографувати, знімати та записувати потенційні докази, і (2) повідомлення про злочин і свідчення потерпілих і свідків. В умовах же збройного конфлікту мотив злочину проти життя і безпеки журналіста посилюється обтяжливими обставинами, і полягає у намірі скоїти менший за індивідуальними наслідками для винуватця кримінальний злочин проти журналіста, який висвітлює події у зоні бойових зіткнень, збройних

конфліктів, бойових дій, в умовах політичних репресій та утисків де скоюють тяжкі військові злочини, злочини проти людяності та інші правопорушення.

Наукова і практична цінність дисертації.

Переходячи до оцінки основних положень і висновків дисертації, варто зазначити, що в роботі порушені нерозроблені раніше наукові та практичні задачі, розв'язання яких дозволило одержати цікаві результати і виробити ряд пропозицій.

Наукова новизна дослідження полягає насамперед в постановці та актуалізації питання про необхідність теоретичного узагальнення та нового вирішення наукового завдання, що полягає у визначенні сутності кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій та рекомендацій щодо удосконалення кримінального законодавства у цій галузі. Логічним є те, що автор розпочинає дослідження з ступеня дослідженості професійної журналістської діяльності у загальному і кримінологічному науковому дискурсі (с. 31-47).

Автором рекомендовано під час розслідування та аналізу злочинів, пов'язаних із перешкоджанням професійній діяльності журналістів, розподіляти злочини на дві групи за діями злочинця: а) Злочини проти журналіста, які не мають прямого відношення до його роботи. У даному випадку, хоча винний усвідомлює, що його дії є злочинами дотичними до журналістської діяльності, вони все ж порушують права і свободи журналіста, як людини, на безпеку і життя. Суб'єктивні спонукання та цілі винного не пов'язані виключно з професійною діяльністю журналіста. У цьому випадку вчинення винним суспільно небезпечних дій не відповідатиме вимогам, передбаченим статтями 163, 171, 345-1, 347-1, 348-1, 349-1. б) Злочини, пов'язані з перешкоджанням журналістам виконувати свої законні професійні обов'язки. У цьому конкретному випадку йдеться про винного, який усвідомлює правовий статус потерпілого та діє проти журналіста (статус потерпілого відомий), а правопорушник має на меті перешкодити

професійній діяльності журналіста чи не дозволити відбутися оприлюдненню компромату стосовно нього або в наслідок загрози чи шкоди від викривного матеріалу, іншим загрозам, що походять безпосередньо для зловмисника від журналіста та його професійної роботи в межах законних журналістських дій (с. 100-101).

В ході проведеного дослідження норм чинного законодавства України та результатів наукових досліджень дисертантом виокремлено ознаки об'єктивної сторони злочинів перешкоджання професійній журналістській діяльності та злочинів проти журналістів (с. 103 – 138); охарактеризовано суб'єкт та суб'єктивний аналіз злочинів проти журналістів та їх професійної діяльності (с. 139-172).

Досить цікавим як з теоретичної, так і з практичної точок зору є запропоновані дисертантом напрями удосконалення кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів. У цьому сенсі варто взяти до уваги ряд пропозицій дисертанта щодо оптимізації сутності кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів (с. 182-242), а саме: Запропоновано вдосконалити кримінальне законодавство, ч.2 статті 22 Кримінального кодексу України доповнити частинами 1,2,3 відповідних статей 345-1, 347-1 та 348-1, 349-1 Кримінального кодексу України понизивши вік кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані з посяганням на життя та здоров'я журналістів, їх близьких, членів їх родин у зв'язку з виконанням їх законної професійної журналістської діяльності, передбачивши настання кримінальної відповідальності з 14-ти річного віку з урахуванням того, що відповідальність за посягання на його життя чи здоров'я журналіста викладена у Статті 17 Закону України «Про державну підтримку медіа, гарантії професійної діяльності та соціальний захист журналіста» при вчиненні кримінального правопорушення проти журналіста, який виконує свої професійні обов'язки або перешкоджання його професійній діяльності, прирівнюється до вчинення такого ж правопорушення проти працівника

правоохоронного органу відповідно до цього Закону.

Дисертантом не лише виділено основні прогалини у правовому регулюванні кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів, а і здійснено спробу їх подолання. Зокрема сформульовано пропозиції щодо доцільності внесення змін до чинного законодавства України. Не менш важливими для удосконалення кримінальних правопорушень проти професійної діяльності журналістів є й інші висновки, пропозиції та рекомендації, що містяться у дисертації.

Практичне значення одержаних результатів міститься у тому, що прогресивні науково - прикладні напрацювання, оригінальні для розширення наукової дискусії тлумачення, висновки та пропозиції носять універсальний характер, розвивають існуючі, та ставлять нові виклики і питання і тому можуть бути використані за наступними напрямками:

- у науково – дослідній сфері при подальшій розробці доктринальних та прикладних наукових положень про причини, мотиви та умови вчинення злочинів проти журналістів та законної професійної журналістської діяльності, дослідження механізму вчинення цих злочинів та протидії та запобіганню ним,

- у правотворчості при внесенні змін до законів про захист та сприяння медіа, при вдосконаленні КК України та нормативних актах і інструкціях, направлених на запобігання та протидію злочинам проти журналістів та законної професійної журналістської діяльності;

- у практичній правозастосовній сфері при розслідуванні та у кримінальному судочинстві злочинів проти журналістів та законної професійної журналістської діяльності в Україні, а також в інших країнах та на міжнародному рівні у мирний час, в умовах зон підвищеної конфліктності, небезпеки, і під час військових дій,

- в освітньому процесі, зокрема при викладанні курсів з кримінології та кримінального права України та міжнародного права в частині кримінально – правової охорони, зокрема «Захист прав людини і держави прокуратурою

України: національна та міжнародна практика», «Запобігання злочинності у контексті глобалізації», «Актуальні проблеми кримінального процесу», «Актуальні проблеми кваліфікації злочинів», «Юрисдикція в міжнародному праві» у Дніпровському національному університеті імені Олеся Гончара та похідних зазначеної тематики навчальних дисциплін та спеціальних курсів у юридичних вищих навчальних закладах і на факультетах, а також при складанні навчальних програм, підготовці монографій, підручників і посібників.

Повнота викладу основних результатів дисертації в наукових фахових виданнях.

Основні положення роботи знайшли відображення у одноособовій монографії, 3 наукових статтях, опублікованих у виданнях, що визнані як фахові з юридичних дисциплін, а також у 3 тезах доповідей на науково-практичних заходах. Оцінюючи **значимість для науки і практики** результатів дослідження Р.Р. Соскова, слід зазначити, що вони помітно поглиблюють теоретичні знання стосовно кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності. Це дозволяє вдосконалити вітчизняне законодавство у цій сфері та покращити ефективність його дії.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом з тим, визнаючи загалом високий теоретичний рівень дисертації Р.Р. Соскова, її значне практичне значення, варто зазначити, що це не виключає можливості критично підійти до окремих позицій, висловлених у роботі, зупинитися на деяких конкретних зауваженнях і побажаннях.

1. Дисертанту необхідно було привести або покращити назву теми дослідження враховуючи завдань, які були розкриті в дисертації, зокрема підрозділи 1.2 «Кримінально-правовий захист журналістської діяльності як об'єкта охорони» (с. 47- 77 дисертації); 1.3 «Професійна журналістська діяльність як об'єкт кримінологічного теоретико – прикладного дослідження (с. 77- 98 дисертації).

2. Автором дисертації передбачено вирішити чотирнадцять задач (с. 18-19 дисертації), проте у висновках дослідження автор наводить вже 35 положень. Тому під час публічного захисту необхідно обґрунтувати яким чином висновки дослідження відповідають задачам.

3. На сторінці 23 дисертації автором зазначено, що ним вперше розроблено модель стратегічно зорієнтованого механізму протидії злочинам проти журналіста, його близьких, сім'ї та джерел інформації, проте, по-перше, сутність зазначеної моделі не знайшло свого відображення, та, по-друге, необхідне обґрунтуванням автора, яким чином зазначене положення відповідає темі дисертації.

4. У дисертації необхідно було б розглянути на рівні окремого підрозділу напрямки удосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності, запропонувавши шляхи покращення кримінальної відповідальності зазначеної тематики з врахуванням статистичних даних перешкоджання професійній журналістській діяльності в Україні за 2019-2023 роки.

5. Зважаючи на актуальність і практичне значення дисертації, здобувачеві варто було розробити методичні рекомендації щодо удосконалення кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності, що додало б дослідженню ваги обґрунтуванню висновків дисертації.

В той же час наявність дискусійних положень характеризує насамперед складність і актуальність дослідженої теми та власний підхід дисертанта до її розгляду. В дослідженні автором вдалося досягти його мети. Положення і висновки дисертації мають теоретичне і практичне значення для удосконалення функціонування інституту кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності, а також для науково-дослідної і правотворчої діяльності та у навчальному процесі.

ВИСНОВОК.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Загалом є достатні підстави для висновку про те, що представлена на рецензування дисертація Соскова Романа Романовича на тему «Проблеми кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності» є самостійним комплексним дослідженням високо науково-теоретичного та практичного рівня, має аргументовані положення наукової новизни, відповідає вимогам, передбаченим Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), має теоретичне та практичне значення.

Представлена дисертаційна робота Соскова Романа Романовича на тему «Проблеми кримінальної відповідальності за перешкоджання професійній журналістській діяльності» є завершеною, сформульовані у ній наукові результати містять елементи наукової новизни, які мають теоретичне і практичне значення для науки кримінального права і процесу.

Дисертаційне дослідження відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), що затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283 та від 19 травня 2023 року № 502), наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 31 травня 2019 року № 759) «Про затвердження вимог до оформлення дисертації», та «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44). Автор

дисертації – Сосков Роман Романович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

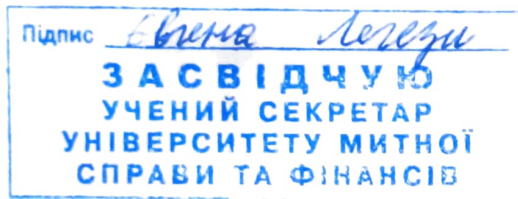
Опонент:

**професор кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів,
доктор юридичних наук, професор**

«29» 07 2024

Євген ЛЕГЕЗА

Корнетова Т.В.

